

DEĞERLER EĞİTİMİ YOLUYLA İLKÖĞRETİM I. KADEME ÖĞRENCİLERİ ARASINDA GÖRÜLEN ÇATIŞMALARI ÖNLEYEN BİR MODEL ÖNERİSİ

Yrd.Doç.Dr. Güliz Kolburan (*)

Yrd.Doç.Dr. Ülkü TOSUN (**)

(*) İstanbul Aydın Üniversitesi

(**) Yeditepe Üniversitesi

Anahtar Sözcükler : Evrensel Değerler, İlköğretimde Değerler, Değerler Eğitimi, Sorumluluk, Arkadaşlık.

GİRİŞ

Farklı kültürel, ekonomik ve sosyal yapıdan gelen öğrencilerin; bir arada yaşadıkları okul ortamlarında, hem birbirleriyle hem de öğretmenleriyle olan iletişimlerinde anlaşmazlıklar yaşamaları doğaldır. Düşünme biçimleri, inançları ve değerlerindeki farklılıklar nedeniyle bazı öğrenciler yaşadıkları çatışmaları kolaylıkla çözerken bazıları şiddete başvurabilirler (Taştan, 2006).

Şiddetin kaynağı olarak farklı teorilerin farklı açıklamaları bulunmaktadır (Burger, 2004).

a. Psikanalitik Yaklaşım :

Şiddet davranışı gösteren insanlarda; hem dürtü görevi yapan egoda bir zayıflık, hem de değerler ve ahlakı oluşturan süperego işlevlerinde sorun olduğu görüşünden hareket eder. Süperego, çocuğa ailesi tarafından aktarılan geleneksel değerlerin temsilcisidir. Süperego bir taraftan ailenin etkisini taşıırken diğer taraftan da sosyal ve kolektif bir öze sahiptir.

Erich Fromm'a göre (1982) "şiddet ve yıkıcılık" insan türüne özgüdür. Kalıtımsal olarak planlanmamıştır ve biyolojik olarak açıklanamaz, hiçbir amaca yönelik değildir. İnsan, ihtiyacı olmadığı halde kendi türüne saldıran tek canlı türüdür.

b. Sosyal Öğrenme Teorisi :

Şiddet, duygusal yükü fazla olan örnekler yoluyla öğrenilir. Araştırmalara göre , saldırgan davranışları gözlemleyen insanlar, bazı durumlarda saldırgan davranışları taklit ederler. Bir araştırmada çocukların çok sert bir şekilde yapılan saldırganlık davranışlarını taklit ettikleri görülmüştür. Bandura'ya göre birbiriyle ilişkili şu dört aşama gerçekleştiğinde saldırgan davranışlar da taklit edilirler: dikkat etmek, bilgiyi hatırlamak, gördüğü davranışı gerçekleştirmek ve bundan dolayı ödüllendirileceğini düşünmek

Şiddetten kaçınmak da önemli bir evrensel değer olduğundan, şiddetin bir sorun çözme yöntemi olarak benimsenmesini önlemek, öğrencilerin sorun çözme becerilerini geliştirmek, onların insani ve ahlaki değerleri benimsemiş bireyler olarak yetişmesini sağlamak, eğitim kurumlarının öncelikli hedefleri arasında olmalıdır. Bu hedeflere ulaşmak üzere ilköğretim I. kademe öğrencilerinin evrensel değerleri, yaşantılar halinde deneyimleyerek ve uygulayarak kazanabilecekleri ortamların hazırlanması önemlidir (Güngör, 1993; Singh,1995).

Değer, yaşama bakış açısını ve amaçları belirleyen, alınan kararları etkileyen, inançları yansıtan ve ilkeleri oluşturan bir tercih olarak açıklanabilir. (Baloğlu ve Balgamış, 2005).

Değerler; insanlar tarafından oluşturulurlar ve insan davranışlarında yol gösterici rol oynarlar. Genel anlamda değer, bir şeyin arzu edilir ya da edilemez olduğu hakkındaki toplumsal ya da evrensel inançtır. (Tomlinson,1997)

Değerlerin Özellikleri (Simon, Howe & Kirschenbaum , 1995) :

- Değerler toplum ya da birey tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.

- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Değerler, bireyin bilincinde yer alan ve davranışını yönlendiren güdülerdir.
- Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek, tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynarlar
- Okul ortamında ve sınıf içinde oluşan sosyal doku, değerlerin gelişmesine zemin oluşturur ve değerler yaşantıyla öğrenilir
- Değer eğitiminde ahlak sisteminin gerekliliğinin benimsenmesi ve bu kavramların geliştirilerek içselleştirilmesi önemli hedeflerdir.

Eğitim ve Değerler

Yirmi beş yüzyıl önce Sokrates, eğitimi ‘‘ocuklara erdem ve bilgi kazandırmak’’ olarak tanımlamıştır (Deveci, 2009)

Eğitim, kişilerin hangi değerleri benimseyerek hayatını devam ettireceğini öğrenmeleri sürecidir. Eğitimin amacı ağdaş bilgi ve değerlerle donanmış, ulusal ve evrensel değerlere sahip çıkan insanlar yetiştirmek olmalıdır.

Güngör (1998) insanlara zehirli maddelerle yararlı yiyecekleri ayırt edebilecek bilgiyi verdiğimiz gibi onlara iyi ve kötü davranışı ayırt edebilecekleri ahlaki bir sistemi de vermemiz gerektiğini ifade eder.

Günümüzde istenmeyen davranış kalıplarının artmaya başlamasıyla öğrencilere değer kazandırma işinin rastlantıya bırakılmaması, okul programlarında planlı etkinliklerle yer alması gerektiği görüşü yaygın biçimde kabul görmektedir (Ediger, 1998).

Amaç :

İlköğretim I. kademedeki Değerler Eğitimi uygulamasının amacı öğrencilerin; şiddetten uzak, çatışmalarına st düzey zm yolları üretebilen, şiddete başvurmadan sorunlarını zebilecek bireyler olarak gelişmelerini desteklemektir.

SÜREÇ VE UYGULAMA

Değerler eğitimi Programı; 2004 – 2009 yıllarında büyük ölçekli bir vakıf okulunda ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin tümüne her yıl uygulanmış ve uygulama sonuçları öğrenciler arasındaki arkadaşlığı arttırmasına, şiddetin sorun çözme yöntemi olarak kullanılma sıklığının azalmasına, olumlu okul ve sınıf ortamları oluşmasına katkılarda bulunmasına karşın niceliksel ölçmeler ve değerlendirmeler yapılmamıştır. Bu nedenle yapılan uygulamaların bir model önerisi olarak paylaşılması uygun görülmüştür.

Okulların görevlerinden biri, okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencilerin ahlak gelişimine katkıda bulunmak ve kişilik gelişimlerini olumlu yönde etkilemektir (Akbaş, 2008).

Planlanan çalışmalarda; öğrencilerin değerleri yaşamaları, sosyal çevrelerinde bulunan, arkadaşları, öğretmenleri ve aileleriyle paylaşmaları ve değerleri içselleştirmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca müfredatta yer alan, tüm derslerde yıl boyunca işlenecek konular eşgüdümlü programlarla değerler eğitimi sürecinin bir parçasını oluşturmuşlardır. Bütün bir yılı kapsayan değerler eğitimi süreci, okul müdürü, okul psikolojik danışmanları ve sınıf rehber öğretmenlerinin koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle öğretmenleri bilgilendirici ve bilinçlendirici toplantılar yapılarak eğitim öğretim yılı içindeki her ay içinde işlenecek değerlere okul yönetimi, okul psikolojik danışmanları ve öğretmenler tarafından birlikte karar verilmiştir.

Karar verilen ve işlenen değerler yıllara ve ihtiyaçlara göre değişiklik göstermiştir. 2006-2007 eğitim öğretim yılı uygulamasında işlenen değerler şöyle sıralanmıştır: Ekim ayında: Saygı, Kasım ayında Sorumluluk, Aralık ayında Hoşgörü, Mart ayında Arkadaşlık, Nisan ayında Dürüstlük, Mayıs ayında Aile ve Kardeşler

Değerler Eğitiminin İşlenişi :

- Sene başında veliler amaç ve süreç hakkında bilgilendirilir, sürece katılımlarının önemi vurgulanır.
- Öğrencilere her ay, o ay işlenecek değerler hakkında sınıf rehber öğretmenleri tarafından bilgi verilir.
- Eşgüdümlü programlar doğrultusunda, tüm derslerde ve rehberlik saatlerinde müfredat gereğince işlenecek konular ayın değeri ile ilişkilendirilerek işlenir.
- Öğrenciler işlenen değerler ile ilgili duygu düşünce ve yaşantılarını projeler, resim, yazı ve şiirlerle ifade edip bu çalışmalarını panolarda ve okulun sergi alanlarında sergilerler.
- Her ayın sonunda aynı seviyedeki sınıflar işbirliği içinde, o ayın değeri ile ilgili çalışmalarını konferans salonunda canlandırma, drama, şiir, müzik ve görsel materyallerle tüm sınıflara sunarlar. Örneğin; sorumluluk değeri tüm ikinci sınıflar tarafından, arkadaşlık değeri tüm dördüncü sınıflar tarafından tüm okula sunulur. Bu toplu sunumlardaki amaç; o ay işlenen değerın özümsemediğini bir finalle sergilemek olmaktadır.

Öğretmenlerden Beklentiler

- Yıllık ders programlarında değerlerle paralel olan çalışmaların bulunması
- Değerlerin tüm farklı dersler ve rehberlik programlarında eş zamanlı olarak ele alınması
- Model olmak
- Sınıf içinde ortak bir sosyal doku oluşturmak
- Her öğrenciye sorumluluk verip onların ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmak

- Öğrencilere karar verme olanağı tanımak
- Paylaşım fırsatları vermek
- Öğrencileri grup çalışmalarına yönlendirmek
- Tartışma ve paylaşma ortamları oluşturmak
- Açık uçlu sorularla tartışma ve düşünme fırsatları yaratmak

Velilerden Beklentiler :

- Eğitim öğretim yılı başında “Değerler Eğitimi” hakkında bilgilendirici bir bülten ve o yıl işlenecek değerlerin programı gönderilir
- Her ay sonunda o ayın değeri ile ilgili olarak evde öğrenciyle yapılabilecek paylaşımlar konusunda yardımcı olmak üzere bültenler hazırlanarak gönderilir
- Veli toplantılarında, değerlerin ancak okul ve aile ortamında ortak tutumlar ve yaşantılar yoluyla öğrencilere aktarılabilceği teması üzerinde durulur
- Veli katılımı üst düzeyde sağlanmaya çalışılırken, ailelerin çocuklarla paylaşımları ve geçirdikleri kaliteli zaman süresini artırmak hedeflenir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Değerler, öğretilbilir olgulardır. Toplumumuzu ve yarınlarımızı oluşturan, yaşamın temel değerleridir. Bu değerlerin çocuklara kazandırılması için en önemli ve etkili ortamlardan birisi de okuldur. Bir insanın davranış ve ahlaki gelişimi ailede başlar, okulda devam eder. Bu, eğitim-öğretim sisteminin eğitim kolunu oluşturmaktadır.

Değerler eğitimi aracılığı ile çocuklukta oluşmaya başlayan kişiliğin sağlıklı gelişmesi adına etik değerlerin, ailenin yanı sıra okullarda da anaokulundan başlayarak sistemli olarak verilmesi, toplum sağlığı için önemli ve gerekli eğitimsel bir çalışmadır.

Hedef; değerlerin içselleştirilmesi olunca, belirlenen değerlerin okulda yaşatılması, okul aile işbirliği ile pekiştirilmesi süreci etkili kılmaktadır. Bu eğitimin yalnızca sınıf öğretmenlerinin sorumluluğuna verilmesi sağlıklı ve yeterli olmamaktadır. Bu konuların okulun en üst yöneticisinin liderliğinde, tüm öğretmenler tarafından eşgüdümlü olarak işlenmesi uygundur.

İlköğretim 1. kademedeki Değerler Eğitimi, ikinci kademedeki Yaşam Becerileri Eğitimi ile tamamlanarak ilköğretim okulunu bitiren öğrencilerin ulusal ve evrensel değerler zemininde, yaşam becerilerini kazanmış öğrenciler olarak bir üst eğitim kurumuna devam etmeleri beklenebilir.

Sonuçta; etik değerleri içselleştirmiş kişilerin, şiddeti bir çözüm yolu olarak tercih etmekten uzaklaşarak, sorun çözme becerileriyle donanmaları öngörülebilir.

ÖRNEK UYGULAMALAR

Uygulama 1 : Sorumluluk

- Öğrencilerle birlikte “sorumluluklarımız” listesi oluşturulur
- “Sorumlu kim” konulu sınıf çalışması yaptırılır
- Günlük hayattan örnekler tartışabilmek amacıyla “Ali’yi tanıyor musunuz?” isimli bülten işlenir.
- “Sihirli yağmur” isimli hikaye okunarak, sorumluluklar hakkında konuşulur.
- “Bugünün işini yarına bırakma” başlıklı sınıf içi grup oyunu çalışması yapılır.
- Öğrencilerin sorumlulukları ile ilgili yazdıkları duygu ve düşüncelerini içeren yazılar, şiirler ve yaptıkları resimler, değerler panosunda sergilenir.
- Velilere “Sorumluluklarımız” konulu bülten gönderilir, bülten ekinde velilerin sorumluluk konusuna katılımı ile ilgili önerilerde bulunulur, süreç hakkında bilgi verilir.
- Ayın sonunda ilgili değer temasında bir toplu sunum ve değerlendirme yapılır. Sorumluluk ile ilgili yaşantılar ve duygular paylaşılır.

Uygulama 2 : Arkadaşlık

- Sınıflarda “Arkadaşlık” konulu grup oyunu uygulanır
- “Arkadaşlık” konusunda bülten çalışması yapılır. Çalışmanın amacı; öğrencilerin, arkadaşlığın hayatımızda önemli bir yeri olduğunu fark etmeleri ve arkadaşlık kurma becerisi kazanmalarına yardımcı olmaktır.
- Öğrencilerle “Gurur kartı” isimli sınıf oyunu çalışılır
- “Bana arkadaşının söyle “ isimli grup oyunu oynanır
- Öğrenciler, arkadaşlık ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eden yazı, şiir, resim ve proje çalışmalarını “Değerler Panosu”nda ve okul koridorlarında sergilerler.
- Velilere “çocukların arkadaşlık ilişkilerini geliştirmede anne-babanın rolü” konulu bülten dağıtılır. Bülten ekinde velilerin arkadaşlık konusuna katılımı ile ilgili önerilerde bulunulur, süreç hakkında bilgi verilir.
- Ayın sonunda ilgili değer temasında bir toplu sunum ve değerlendirme yapılır. Arkadaşlık ile ilgili yaşantılar ve duygular paylaşılır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akbaş, O., Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt:6, 9-27, Aralık, 2008.
- Baloğlu, M. ve Balgalmış, E. “İlköğretim ve Ortaöğretim Yöneticilerinin Öz-Değerlerinin Betimlenmesi: Tokat İli Örneği”. Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (10): 19-31, 2005.
- Bloom, B.S. İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları :174, Ankara, 1995.
- Burger, J.M. Kişilik, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004.
- Deveci, H., Ay, T.S, İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler (Values in Daily Life According to Diaries of Primary School

Students), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (The Journal of International Social Research), Volume 2/6 winter 2009.

- EDAM Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi, Karakter Okulu Öğretmen Kitabı, Doğruluk, Nobel Yayın Dağıtım , Ankara, 2005 .

- Ediger, M. Trends and Issues in Teaching Elementary School Social Studies. College Student Journal, 32(3): 347-363, 1998.)

- Fromm, E. Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Payel Yayınevi, İstanbul, 1982.

- Güngör, E., Değerler Psikolojisi, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları: 8 , Amsterdam, 1993.

- Güngör, E., Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1998

- Kirschenbaum, H., “From Values Clarification to Character Education: A Personal Journey” Journal of Humanistic Counseling, Education & Development, 19310293, Sep.2000, Vol. 39, Issue 1

- Özden, Y., 2002, Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm, Pegem Yayıncılık, Ankara.

- Simon, S.B., Howe,L.W. & Kirschenbaum,H., Values Clarification, Warner Books, New York, 1995.

- Singh, B. R., “Shared Values, Particular Values, and Education For a Multicultural Society” By:., Educational Review, 00131911, 1995, Vol. 47, Issue1

- Taştan, N., 2006, Çatışma Çözme Eğitimi ve Akran Arabuluculuğu, Uygulamalı Grup Rehberliği Programları Dizisi, Ed.Uğur Öner, PDR Derneği yayını, Nobel yayın Dağıtım, Ankara.

- Tomlinson, J., (1997) “Values : The Curriculum of Moral Education” Children & Society Volume 11, pp:242-251.